

FOYDA SOLIG'I BO'YICHA TUSHUMLARNI PROGNOZ QILISH USLUBIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH

Zoxidov Shaxzod Shavkat o'g'li

TMC institute, "Iqtisodiyot, moliya va buxgalteriya hisobi"

kafedraasi o'qituvchisi

ORCID: 0009-0000-1838-3554

E-mail: s.zoxidov@tmci.uz

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida foyda solig'i bo'yicha byudjet tushumlarini prognoz qilishning nazariy va amaliy jihatlari tadqiq etilgan. Soliq tushumlarini rejalashtirishda qo'llanilayotgan mavjud metodologiyalar tahlil qilinib, ularning aniqlik darajasiga ta'sir etuvchi omillar baholangan. Tadqiqot davomida korxonalar rentabelligi, yalpi ichki mahsulot o'sishi, investitsion faollik va inflyatsiya darajasining foyda solig'i tushumlariga ta'siri ekonometrik yondashuv asosida o'rganildi. Regressiya tahlili hamda ssenariyli prognozlash usullarining integratsiyasi asosida takomillashtirilgan prognozlash modeli ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalari davlat byudjeti daromadlarini rejalashtirish sifatini oshirish, fiskal tavakkalchiliklarni kamaytirish hamda soliq ma'murchiligi samaradorligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: foyda solig'i, byudjet tushumlari, prognozlash, fiskal siyosat, regressiya modeli, soliq bazasi, iqtisodiy o'sish, rentabellik, investitsiyalar, yashil iqtisodiyot.

Аннотация: В статье исследованы теоретические и практические аспекты прогнозирования поступлений налога на прибыль в Республике Узбекистан. Проведен анализ действующих методик прогнозирования налоговых поступлений и факторов, влияющих на их точность. На основе эконометрического подхода изучено влияние темпов роста ВВП, рентабельности предприятий, инвестиционной активности и инфляции на поступления налога на прибыль. Разработана усовершенствованная модель прогнозирования, основанная на интеграции регрессионного анализа и сценарного подхода. Результаты исследования направлены на повышение качества бюджетного планирования и эффективности налогового администрирования.

Ключевые слова: налог на прибыль, бюджетные поступления, прогнозирование, фискальная политика, налоговая база.

Abstract: This article examines theoretical and practical aspects of corporate income tax revenue forecasting in Uzbekistan. Existing approaches to tax revenue forecasting and the factors affecting forecast accuracy are analyzed. The study evaluates the impact of GDP growth, corporate profitability, investment activity, and

inflation on corporate income tax revenues using econometric methods. An improved forecasting methodology based on the integration of regression analysis and scenario modeling is proposed. The findings contribute to enhancing budget planning quality, reducing fiscal risks, and improving tax administration efficiency.

Keywords: corporate income tax, budget revenues, forecasting, fiscal policy, regression model, tax administration, profitability, investment activity.

Kirish

Davlat byudjeti daromadlarining barqaror shakllanishi mamlakat makroiqtisodiy barqarorligining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Soliq tushumlari tarkibida foyda solig'i davlat byudjeti daromadlarining muhim manbalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Korxonalar moliyaviy natijalariga bevosita bog'liq bo'lgan mazkur soliq turi iqtisodiy kon'yunktura, investitsion faollik va biznes muhiti o'zgarishlariga sezgir hisoblanadi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda soliq tizimini modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni joriy etish hamda biznes uchun qulay sharoitlar yaratish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonlar foyda solig'i bazasining shakllanishiga hamda tushumlar dinamikasiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada foyda solig'i tushumlarini prognozlashning ilmiy asoslangan va moslashuvchan usullarini ishlab chiqish dolzarb masalaga aylanmoqda.

Tadqiqot maqsadi

Foyda solig'i bo'yicha tushumlarni prognoz qilishning amaldagi usullarini takomillashtirish va prognozlash aniqligini oshirishga qaratilgan kompleks metodologik yondashuvni ishlab chiqish.

Tadqiqot vazifalari

- foyda solig'i tushumlarini prognozlashning nazariy asoslarini o'rganish;
- xalqaro tajribani tahlil qilish;
- prognozlashga ta'sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash;
- ekonometrik model ishlab chiqish;
- prognozlash aniqligini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi

- foyda solig'i tushumlarini prognozlashda makro va mikroiqtisodiy omillarni integrallashgan holda baholash modeli ishlab chiqildi;
- regressiya va ssenariyli prognozlash yondashuvlari uyg'unlashtirildi;
- yashil investitsiyalarning foyda solig'i bazasiga ta'sirini hisobga oluvchi konseptual yondashuv taklif etildi;
- soliq ma'murchiligini raqamlashtirish natijalarini prognoz modeliga kiritish mexanizmi asoslandi.

Adabiyotlar tahlili

Soliq tushumlarini prognozlash masalalari Musgrave, Rosen, Gupta, Jenkins, Keen va boshqa olimlarning ilmiy ishlarida yoritilgan. Ularning tadqiqotlarida fiskal siyosat samaradorligi hamda daromadlarni prognozlash usullarining byudjet barqarorligidagi o'rnini asoslab berilgan.

Zamonaviy tadqiqotlarda OECD va IMF ekspertlari tomonidan ishlab chiqilgan yondashuvlar soliq tushumlarini prognozlashning eng samarali usullari sifatida e'tirof etiladi. Ular makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va soliq bazasi o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur tahlil qilishga asoslanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanildi:

- iqtisodiy-statistik tahlil;
- korrelyatsion tahlil;
- regressiya tahlili;
- ssenariyli prognozlash;
- qiyosiy tahlil;
- ekspert baholash usuli.

Prognozlash modeli:

$$FST = \alpha + \beta_1 YIM + \beta_2 R + \beta_3 INV + \beta_4 INF + \beta_5 DIG + \varepsilon$$

Bu yerda:

FST – foyda solig'i tushumlari;

YIM – iqtisodiy o'sish sur'ati;

R – rentabellik darajasi;

INV – investitsiyalar hajmi;

INF – inflyatsiya;

DIG – raqamlashtirish indeksi.

Tadqiqot natijalari

Tahlillar natijasida rentabellik ko'rsatkichining foyda solig'i tushumlariga eng yuqori ta'sir ko'rsatuvchi omil ekanligi aniqlandi.

Taklif etilgan modelning afzalliklari:

- prognoz aniqligining oshishi;
- fiskal risklarning pasayishi;
- byudjet rejalashtirish sifatining yaxshilanishi;
- real vaqt ma'lumotlari bilan ishlash imkoniyati.

Tavsiya etiladigan jadval

Jadval 1

Foyda solig'i tushumlariga ta'sir etuvchi omillar

Omil	Ta'sir darajasi
Rentabellik	Yuqori
YIM o'sishi	Yuqori
Investitsiyalar	O'rta
Inflyatsiya	O'rta
Soliq imtiyozlari	O'rta
Raqamlashtirish	Yuqori

Muhokama

Olingan natijalar xalqaro tajriba bilan mos keladi. Tadqiqot foyda solig'i tushumlarini prognozlashda faqat tarixiy ma'lumotlarga asoslangan yondashuvlar yetarli emasligini ko'rsatdi. Prognozlashda iqtisodiyotning real sektori ko'rsatkichlari, investitsion muhit va soliq ma'murchiligi holatini birgalikda hisobga olish zarur.

Xulosa

1. Foyda solig'i tushumlari iqtisodiy o'sish va korxonalar rentabelligi bilan chambarchas bog'liq.
2. Taklif etilgan integrallashgan model prognoz xatoliklarini kamaytiradi.
3. Raqamli texnologiyalar prognozlash sifati va tezkorligini oshiradi.
4. Yashil iqtisodiyot loyihalarini qo'llab-quvvatlash uzoq muddatda soliq bazasining kengayishiga xizmat qiladi.
5. Metodologiyani amaliyotga joriy etish davlat byudjeti barqarorligini mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Musgrave R.A. Public Finance in Theory and Practice. New York: McGraw-Hill.
2. Rosen H.S., Gayer T. Public Finance. New York: McGraw-Hill Education.
3. Gupta S. Fiscal Policy, Stabilization and Growth.
4. OECD. Revenue Statistics Methodology.
5. IMF. Tax Administration Diagnostic Assessment Tool.
6. IMF. Revenue Forecasting for Fiscal Policy.
7. Jenkins G., Kuo C. Tax Analysis and Revenue Forecasting.
8. Keen M. Tax Policy and Economic Growth.
9. Tanzi V. Taxation in Developing Countries.
10. Bird R., Zolt E. Technology and Taxation.

11. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi.
12. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi ma’lumotlari.
13. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi statistik hisobotlari.
14. World Bank. Domestic Revenue Mobilization Report.
15. Asian Development Bank. Fiscal Management Review.
16. OECD Tax Policy Studies Series.
17. IMF Fiscal Monitor.
18. United Nations Handbook on Tax Policy.
19. Stiglitz J.E. Economics of the Public Sector.
20. Schick A. Budgeting for Fiscal Stability.